

határon és sikeresen visszajött. A tragédiára akkor döbbsentek rá, amikor a nagyapám kabátját meglátták az egyik gyilkoson. Ekkor már nem volt kétséges, hogy nagyapám meghalt. Ebben az írásban nagyapám tragédiájával akartam megvilágítani az eseményeket. Rajta kívül Martonoson még 24 embert végeztek ki válogatott kínzások után. Sörös Sándornak szíjat hasítottak a hátából, úgyhogy járni sem bírt, a vesztőhelyre is hordágyon vitték. Különleges kínokat élt át Werner Mihály apátplébános, akinek hímvesszőjét megcsonkították kivégzése előtt. (Általában a papoknál ezt a kínzást alkalmazták.)

Beszámolómban nem szóltam a kanizsai temetetlen halottokról, akiknek testét az erdész disznajai kezdték ki; Zomborról, ahol a kivégzés előtt parázson futtatták a halálra szántakat; Szivácról, ahol M alakban ásták meg sírjaikat; Bajmokról, ahol a halottakkal megszentelt földön évekig nem tudtak szántani, mert az emberbarát lovak

megéreztek, hogy milyen talajon járnak és visszahőköltek.

Nem a túlfűtött bosszúvágy írta velem ezt a visszaemlékezést. Bosszúnak helye nincs, a bosszú csak bosszút szül. De felejteni sem szabad, sőt talán még megbocsátani sem. Ahogy Nietzsche mondaná: „Nem emberi áldani ott, hol minket átkoznak.” Mert bizony a szerb nép teli torokból olvasta rá a magyarokra az 1942 januári (később „hideg napok” néven ismertté vált) gaztetteket. Valóban, ott is szörnyű dolgok történtek: 1942 januárjában több ezer ártatlan embert lőttek a Dunába. De hol itt az igazság, ha a 40 000 meggyilkolt magyarról még szólni sem (volt) szabad?! Miért nem nyugszanak tisztességesen eltemetve? Mikor helyezhetünk majd egy szál virágot sírjaikra? Meddig vigyorognak ránk a még élő gyilkosok az utcán? Mikor jön el a megbocsátás órája?

Forró Lajos

Demokrácia és liberalizmus

**Most, amikor a nyugat-európai liberális demokráciák felé fordul mintáért Kelet-Európa – így Magyarország – közvéleménye is, fontos tisztáznunk, milyen demokrácia-modelleket állítottak fel legjelesebb XX. századi gondolkodóink. Ezeknek a demokrácia-felfogásoknak egy szeletét a polgári radikálisok alkották meg, melyek közül két programdót szeretnék kiemelni:
Jászi Oszkárt és Csécsy Imrét.**

A mai fordulatot nem számítva, a magyar polgárságnak utoljára 1918 októberében nyílt alkalma a liberális demokrá-

cia megteremtésére. Az októbristák derékhadához tartozott a fent említett két gondolkodó is, azonban a kísérletet az antant és a bolsevisták együttes fellépése megbuktatta. Az 1945 utáni zűrzavarban a haladó polgárság már csak erőtlén hangját hallathatta, az eseményekre már nem igazán lehetett befolyással.

Jászi Oszkár és Csécsy Imre két világháború közötti munkásságának közös vonása, hogy merész kritikával állnak ellen az antiindividualista irányzatoknak. A fasizmust és a bolsevizmust egyaránt bírálják, kiindulópontjuk mindig az emberi szabadságjogok kérdése. Mindketten a nyugat-európai típusú individualista demokráciában hisznek, bár Csécsy a háború után a szovjet berendezkedésre célozva tesz egy kísérletet

a kollektív demokrácia fogalmának kialakítására, ez inkább egy reálpolitikus taktikai megfontolásának tekinthető. Ekkor még együtt haladnak, a gazdaságban minden ponton ellenzik a kényszerszabályozást. Tudatosan foglalnak el egy balközép álláspontot, Csécsy a monopóliumokat szeretné visszaszorítani, Jászi a csak tőkéből élő, inproductív réteget készítené nagyobb áldozatokra, s kétségeit fejezi ki az örökösödési jog iránt is. Jászi ugyan elutasítja az etatista megoldásokat, de liberális szocializmusa nem mentes az illúzióktól: munkásdemokrácia megszervezésén gondolkodik az üzemekben. Érthetően, hiszen a fasizmus és bolsevizmus szorításában sokan tervezték a kapitalizmus megreformálását. A liberális szocializmus elmélete felfogható egy sajátos harmadik útnak, igaz, „kuruco” felhangok nélkül. Csécsy ekkortájt még ezt sem fogadja el, „tisza liberalizmusa” kizárólag a versenyszabadság újraélesztésétől várja a monopolizmus egyenlőtlenségeinek felszámolását. Általában azonban a gazdasági liberalizmus mellett foglalnak állást. Mondanom sem kell, a politikai divathullámokkal ellentétben...

A magyar liberalizmus természetesen az angolszász parlamentarizmustól kapott ihletet. Ennek vívmányaihoz következetesen ragaszkodik. Vallja, hogy a demokráciában az összesség akaratának kell érvényesülnie, de figyelmeztet, hogy a többség uralma még nem demokrácia. A demokrácia lényege a kisebbségi elv – írja Csécsy, vagyis a kisebbséggel szemben elengedhetetlenül szükség van valamilyen igazságos korrektívumra. Az a többség, amelyik a kisebbség jogait, érdekeit nem veszi figyelembe, vagy csorbítani kívánja, még nem igazán érett meg a demokráciára. A demokrácia egyrészt az összesség szabadságát védi a hatalomvágyó egyénnel szemben, másrészt az egyén szabadságát az összességgel szemben. Az egyén védelme pedig a szabadságjogok elméletéből fakad, amit

közkeletű néven politikai liberalizmusnak neveznek. A demokrácia tehát semmiképpen sem lehet antiliberális, hiszen ez ellentmondana a szabadságelvnek. A polgári radikálisok felfogásában tehát demokrácia és liberalizmus: egy. Jászi a balról és jobbról jövő veszélyt és a közöttük lévő párhuzamot egyaránt felismeri. Az állam bálványozása, a politikai és szellemi terror, a szakmai képviselőlet egy fajtájának előnyben részesítése a parlamentarizmussal szemben, közös vonások a bolsevizmus és a fasizmus között. A szakmai képviselőlettel szemben élesen állást foglal, és csak a parlamenti pártrendszert tartja megfelelő formának. A szakemberi elit uralmától is félti mind Jászi, mind Csécsy a demokráciát: a társadalmi élet legfontosabb kérdései nem szakkérdések, s legjobb, ha ezekben az összesség minél teljesebb bevonásával döntenek.

Csécsy még ennél is tovább megy. Jobboldali demokrácia nincs és nem is lehet – vallja, mivel szerinte – a jobboldaliság nem más, mint a szabadság tagadása, tekintélyelvűség, termelés és elosztás állami irányítása, szubvencionizmus, ár- és bérszabályozás, szabadkereskedelem helyett önellátás. A baloldalt sem magasztalja, a szélsőbalt az államdespotizmus felé hajlónak minősíti és a forradalmi erőszak elismerését egészen Marxig vezeti vissza. Ebben a helyzetben hite szerint csak egy mérsékelt baloldali középpárt védheti meg a demokráciát.

Csécsy a háború után megpróbál a reálpolitika igényeinek megfelelni, Jászi ezért szakít vele, szovjet társutazónak nevezi őt. Csécsy hiába erőlködik, hogy tanácsaival segítse a „munkáshatalmat”, a bolsevikok étvágyát sohasem tudja kielégíteni. Megfáradva, megtörve vonul vissza. Életműve azonban máig ható érvényességgel bír, s méltán helyezhető mestere, Jászi Oszkár mellé.

Paládi Zsolt